

RELAȚIILE POLITICE MOLDO-VENEȚIENE ÎN DEBUTUL LUPTEI ANTIOTOMANE A LUI ȘTEFAN CEL MARE (1471–1475)

DOI: 10.5281/zenodo.3364343

Doctor în istorie **Vasile MĂRCULEȚ**
Colegiul Tehnic „Mediensis” din Mediaș, România

THE MOLDAVIAN-VENETIAN POLITICAL RELATIONS THE BEGINNING OF THE ANTI-OTTOMAN BATTLE OF STEPHEN THE GREAT (1471–1475)

Summary. In the 8th decade of the 15th century, during the rule of Stephen the Great, political relations were established between Moldavia and Venice. The Moldavian-Venetian relations from this era were determined by the fact that the two states were involved in the anti-Ottoman fight: Venice since 1463, Moldavia since 1473. Venice, after being decisively defeated in 1470 was obliged to adopt a continuous defensive attitude against the Turks. Attracting Stephen the Great in the anti-Ottoman fight might have constituted a factor that would determine Mehmed II to sign a treaty with Serenissima that would be more advantageous to the city of Venice. Through the relations with Venice, Stephen the Great was looking to ensure himself an extremely efficient support in the anti-Ottoman fight.

Keywords: Stephen the Great, Venice, Moldavia, Uzun-Hassan, Isak Beg, Paolo Ognibene, Mehmed II, Serenissima, Venetian Senate.

Rezumat. În deceniul opt al secolului al XV-lea, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, între Moldova și Veneția au fost stabilite legături politice. Relațiile moldo-venețiene din această epocă au fost determinate de angajarea celor două state în lupta antiotomană: Veneția din 1463, Moldova din 1473. Veneția, înfrântă decisiv în anul 1470, s-a văzut obligată la o defensivă continuă în fața turcilor. Atragerea lui Ștefan cel Mare în lupta antiotomană putea constitui un factor care să-l determine pe Mehmed II să încheie cu Serenissima un tratat cât mai avantajos acesteia. Prin relațiile cu Veneția, Ștefan cel Mare urmărea să își asigure un sprijin extern eficient în lupta antiotomană.

Cuvinte-cheie: Ștefan cel Mare, Veneția, Moldova, Uzun-Hassan, Isak beg, Paolo Ognibene, Mehmed II, Serenissima, Senatul venețian.

Caracterul relațiilor moldo-venețiene în timpul domniei lui Ștefan cel Mare. Întrerupte, după scurtă perioadă de funcționare din a doua jumătate a deceniului al patrulea al sec. al XV-lea, respectiv din anii 1435/1436–1439 [1, p. 189-196], legăturile politice moldo-venețiene erau reluate în deceniul al optulea al aceluiași secol. În noua etapă, fundamentul relansării și funcționării lor l-a constituit angajarea Veneției și Moldovei în lupta antiotomană, proces desfășurat în condiții interne și internaționale complet schimbate.

Nicolae Iorga considera relațiile moldo-venețiene dezvoltate în această epocă a lui Ștefan cel Mare ca fiind „fortuite” sau „întâmplătoare” [2, p. 335; 3, p. 230; 4, p. 79]. O studiere atentă a relațiilor moldo-venețiene în epoca analizată, prin prisma contextului internațional în care s-au constituit și au evoluat acestea, a obiectivelor celor două părți evidențiază, într-adevăr, caracterul lor conjunctural. Indiscutabil rămâne însă faptul că ele au avut la bază importante motivații de ordin politic, strategic și militar.

În noua etapă, relațiile politice moldo-venețiene au fost, în primul rând, rezultatul cadrului internațional

în care s-au derulat și ale constrângerilor exercitate de acesta asupra celor două state angajate în lupta antiotomană: Veneția din 1463, Moldova din 1473. Nevoia de aliați a Veneției, în conflictul cu turcii, venea în întâmpinarea acțiunilor și a politicii lui Ștefan cel Mare de a-și asigura un sprijin extern eficient în tentativa întreprinsă. Desigur, atenția arătată de Veneția Principatului Moldovei a fost subordonată în întregime scopurilor și intereselor sale politice de moment [5, p. 167].

Relațiile moldo-venețiene în etapa de debut a luptei antiotomane. Debutul relațiilor moldo-venețiene în această etapă se plasează, așa cum am arătat, cel mai probabil, la începutul deceniului al optulea al secolului al XV-lea. Stabilirea lor a fost favorizată de intensile legături politice care se derulau la data respectivă între Veneția și hanul turcoman al statului Akkoyunlu, Uzun-Hassan (1453–1478), principalul inamic al Imperiului Otoman în Asia Mică. În câteva rânduri, ambasadorii celor două părți au tranzitat Moldova, prilej cu care, fără îndoială, ei au avut contacte și cu autoritățile politice ale statului românesc est-carpatic.

Cu privire la data exactă a stabilirii legăturilor dintre Ștefan cel Mare și Veneția, istoricii au exprimat puncte de vedere diferite. În timp ce unii indicau anul 1472, alții se pronunță pentru 1473 [2, p. 342; 3, p. 234; 6, p. 365; 7, p. 100, 8, p. 52; 9, p. 62-63].

Demersurile lui Ștefan nu se făceau însă pe un teren nepregătit. Încă din 1471, în Italia, la Milano, erau cunoscute pregătirile sale făcute în scopul angajării în lupta împotriva turcilor. Astfel că într-un proiect de cruciadă antiotomană se spunea, între altele, că „Po ancora el Re de Ungaria sollicitare li Valachi, li quali voluntere se levano contra el Turco, quando vedano el Re d'Ungheria havere uno exercito (Încă și regele Ungariei îi cerea valahului ca și el să se ridice împotriva Turcului când va vedea că regele Ungariei pornește cu o oaste)” [4, p. 138, n. 118]. Este dificil de presupus ca autoritățile venețiene să nu fi fost și ele la curent cu intențiile lui Ștefan.

Această cunoaștere a intențiilor sale sporea considerabil șansele de reușită ale demersurilor domnului Moldovei. Totodată, prin acțiunile lui, Moldova înceta să mai fie un obiect de dispută între puternicii săi vecini, ci, prin transformarea în subiect a relațiilor internaționale, „devenea acum un factor activ al politicii europene” [10, p. 39].

Anterior anului 1472, o serie de izvoare istorice înregistrează prezența în Moldova sau în regiunile din imediata ei vecinătate a unor trimiși ai diferitelor puteri din bazinul pontic, antrenate în luptele cu turcii, în drumul lor spre Veneția și Roma. Astfel s-a întâmplat la începutul anului 1471, când un sol al hanului Uzun-Hassan și unul al regelui Georgiei s-au îndreptat spre Polonia, iar de aici, cu sprijin polonez, spre Veneția și Roma. Într-o informare trimisă în 22 aprilie 1471 de Senatul venețian regelui Ferdinand (Ferrante) I de Neapole, se preciza că respectivii soli „passato el mar mazor da Trapesonda e Monchastro, scognosuti sono capitati in Pollonia (au trecut marea cea mare de la Trapezunt la Moncastro/Cetatea Albă și au mers incognito până în Polonia)” [11, p. 25, nr. 14; 12, p. 134-135]. Într-o nouă informare trimisă de Senatul venețian suveranului Regatului Neapole, în 25 octombrie 1471, se arata că solul lui Uzun-Hassan și cel al Georgiei au venit „per via de Moncastro per Pollonia et Alemagna (pe drumul Cetății Albe în Polonia și Germania)” [11, p. 31, nr. 18; 9, p. 134-135].

Care a fost itinerarul urmat de cei doi ambasadori „pe drumul Cetății Albe”, actul în discuție nu precizează. Este foarte posibil ca ei să fi tranzitat Moldova de la sud la nord, așa cum susțin unii autori [13, p. 164; 14, p. 85]. La fel de veridică este însă și posibilitatea ca ei să fi ocolit statul românesc est-carpatic, urmând drumul Nistrului, de-a lungul malului stâng al acestuia.

Rațiunile care i-au determinat să se deplaseze incognito până în Polonia rămân, de asemenea, necunoscute. Cu titlu de ipoteză, considerăm că posibilitatea ca prin mijlocirea unor asemenea intermediari, asupra cărora nu avem însă știri, să fi ajuns în Italia informații cu privire la intențiile lui Ștefan, de tipul celor cunoscute la Milano, nu poate fi exclusă cu totul.

Confruntarea dintre Ștefan cel Mare și Radu cel Frumos, declanșată în anul 1470, avea să înregistreze o întrerupere în anul 1472. În opinia unor istorici, același an a marcat și momentul stabilirii primelor contacte ale domnului Moldovei cu Serenissima Repubblica (Republica Celor Mai Multe Sirene) [2, p. 342; 3, p. 234; 7, p. 62; 8, p. 52]. Intermediarul acțiunii sale a fost, de această dată, Isak beg, solul lui Uzun-Hassan în republica lagunelor și la Roma.

În septembrie 1472, solul lui Uzun-Hassan, medicul Isak beg, de „natione hispanus, fide antem Hebreus (spaniol de origine, înainte de credință evreu)”, împreună cu talmaciul venețian Cattarino Zeno, sosea la Veneția. Isak beg era purtătorul unei scrisori a hanului turcoman către Senatul republicii, din 30 mai al aceluiași an [11, p. 39, nr. 29; 2, p. 342; 3, p. 234]. Sosirea în Europa a lui Isak beg, care este posibil să fi trecut prin Caffa și Cetatea Albă, probabil în iunie 1472, a marcat, pe lângă debutul legăturilor cu Uzun-Hassan, și cel al contactelor politice dintre Ștefan cel Mare și Veneția. Este greu de crezut că domnul Moldovei nu s-a folosit de ocazie pentru a transmite un mesaj Senatului Veneției prin care să-și arate disponibilitatea pentru o alianță antiotomană.

Un astfel de demers, întreprins încă din acest moment, este cu atât mai posibil, cu cât odată cu declanșarea conflictului cu Radu cel Frumos interpusul turcilor pentru scoaterea Țării Românești din sfera de influență a acestora, Ștefan, făcuse un nou pas important în direcția tensionării relațiilor cu Imperiul Otoman. Cunoaștem, de altfel, faptul că, informat asupra intențiilor domnului, Uzun-Hassan i-a adresat acestuia o scrisoare similară celor trimise principilor apuseni, al cărei text original nu s-a păstrat, fiind datat diferit de autori în intervalul 1472-1474 [2, p. 342-343, n. 1; 3, p. 234, n. 33; 4, p. 100; 12, p. 249, n. 141; 13, p. 164; 14, p. 86-87].

Foarte probabil, la întoarcere, spre sfârșitul anului 1472 sau la începutul anului 1473, Isak beg s-a oprit la Buda, Krakovia, Suceava și Vaslui, la curtea lui Ștefan, pentru a-i aduce acestuia un răspuns de la Veneția. Nu este exclus, dimpotrivă este foarte posibil, ca solul turcoman să fi rămas mai mult timp pe lângă domnul Moldovei [4, p. 100-101].

Anii 1473-1474 marchează, de altfel, o intensificare a contactelor moldo-venețiene. Astfel, tot pe la înce-

putul anului 1473 un alt sol al Serenissimei, Paolo Ognibene, în drum spre Caffa și spre hanul turcoman, a trecut la rândul său prin Moldova [2, p. 356; 3, p. 342]. Facem aici precizarea că unii istorici pun în legătură directă această prezență a lui Paolo Ognibene în Moldova, cu debutul relațiilor lui Ștefan cel Mare cu Veneția [6, p. 365; 8, p. 52]. Șerban Papacostea considera chiar că trecerea lui Paolo Ognibene prin Moldova ar fi avut drept obiectiv „coordonarea acțiunilor militare ale coaliției antiotomane” [6, p. 365]. În sfârșit, un anume Antonio Gislardo din Vicenza, reprezentant al Veneției la tratativele cu Hanatul Tătar de pe Volga, încă din 1471 purtate cu scopul atragerii celor două puteri eurasiatice în frontul antiotoman, trecând în decembrie 1474 prin Moldova în drum spre Rusia este foarte probabil să fi avut, la rândul său, contacte diplomatice cu Ștefan [2, p. 357; 3, p. 242-243].

Prezența acestui mare număr de diplomați, trimiși cu diverse misiuni de Veneția sau la Veneția de către aliații republicii la curtea lui Ștefan, ar rămâne greu de explicat în absența unui cadru politic propice derulării misiunilor lor diplomatice. Ca urmare, credem noi, acest cadru politic favorizant era creat de înseși relațiile politice stabilite între Moldova și Serenissima Republică. Suntem, de asemenea, de părere că, fără îndoială, stabilirea unor relații strânse cu statul Akkoyunlu și cu Veneția, principalii adversari ai turcilor la momentul respectiv, a contat mult în decizia lui Ștefan, din 1473, de a adera ferm la tabăra adversarilor Imperiului Otoman, denunțând suzeranitatea turcească și refuzând plata tributului.

Pentru Veneția, atragerea lui Ștefan cel Mare în conflictul cu turcii căpăta o importanță covârșitoare din punct de vedere politic și, mai ales, militar. Înfrântă decisiv de turci în 1470, prilej cu care a pierdut insula Negroponte, și obligată la o defensivă continuă, Serenissima nu mai urmărea decât încheierea unui tratat cât mai avantajos cu Mehmed II. În contextul acestor interese, angajarea domnului Moldovei în lupta antiotomană și deschiderea ostilităților împotriva turcilor, respectiv a unui nou front la Dunărea de Jos pe care ar fi fost silit să lupte Imperiului Otoman însemna, implicit, așa cum desfășurarea evenimentelor o va arăta, de altfel, o diminuare considerabilă a presiunii otomane asupra posesiunilor Serenissimei din Albania, precum și o mai mare disponibilitate a turcilor pentru încheierea unei păci cu Veneția [16, p. 112; 15, p. 108; 7, p. 53].

Cu certitudine, informat de Isak beg, îndeosebi, atât asupra preparativelor de război ale lui Uzun-Hasan, cât și asupra celor venețiene, care pregăteau o acțiune militară concertată împotriva Imperiului Otoman, Ștefan s-a angajat decis în lupta antiotomană. Refuzul plății tributului și a cedării către Imperiul Otoman a

cetăților sale de la mare, precum și intervenția în Țara Românească au constituit primele semne, atât ale noului curs imprimat politicii externe de Ștefan, cât și ale angajării Moldovei drept „al treilea element major al coaliției antiotomane” [4, p. 101].

Proiectul major, vizat de diplomația venețiană la sugestia unui anume Giovanni Baptista Volpe, stabilit la Moscova, dar care, în final, nu s-a realizat, l-a reprezentat încercarea de a-l implica în lupta antiotomană pe Ahmed, marele han al Hoardei de Aur de pe Volga. Materializarea proiectului l-ar fi implicat și pe Ștefan.

În iulie 1473, după doi ani de tratative purtate de reprezentanții Serenissimei la Moscova – Giovanni Baptista Trevisano, Giovanni Baptista Volpe și vicentinul Antonio Gislardo –, cu marele han, se părea că proiectul era pe cale de a se finaliza. Dintr-o decizie a Senatului Serenissimei, din 21 iulie 1473, reieșea că solii venețieni trataseră „ad imperatorem tartarorum pro tentando illum ut conta turchum dessenderet in Traciam (cu împăratul tătarilor pentru a-l atrage și pe el în contra turcilor descinzând în Thracia)” [11, p. 98, nr. 77]. Potrivit unei alte decizii a Senatului venețian, din 20 noiembrie 1473, dorința autorităților republicii era ca forțele mongole să fie duse „per regiones vicinas Euxino et Valachiam (în regiunile vecine Mării Negre și Valahiei/Moldovei)” [11, p. 107, nr. 85]. Printr-o nouă decizie, din 4 decembrie 1473, Giovanni Baptista Trevisano urma să-i comunice marelui cneaz moscovit, Ivan III Vasilievici, circumspect cu privire la acțiunea mongolilor, că aceștia urmau să fie scoși „per partes Euxino proximiores in Valachiam (în părțile Mării Negre în apropierea Valahiei/Moldovei)”, urmând ca apoi să vină „et trajecto danubio in Thraciam fuerit ingressus (și să treacă Dunărea și să pătrundă în Thracia)” [11, p. 114, nr. 91].

Fără îndoială, deși documentele nu ne-o spun explicit, din informațiile transmise de ele rezultă clar că Veneția conta pe o colaborare a lui Ștefan în realizarea cu succes a diversiei întreprinse de mongoli. Numai așa se explică, în opinia noastră, insistența autorităților venețiene ca forțele mongole, care urmau să treacă în sudul Dunării pentru a lovi pozițiile turcilor din Thracia, să fie dislocate inițial în regiunile vecine Moldovei. În baza acestor constatări, conchidem că la sfârșitul anului 1473 bazele colaborării antiotomane a Veneției cu Moldova fuseseră deja stabilite.

Veneția a urmărit cu mare atenție evenimentele de la Dunărea de Jos, din anii 1474–1475, în care a fost implicată Moldova. Ecourile acestei politici se regăsesc într-o cronică veroneză, așa numita *Cronaca di Anonimo Veronese*. Spre exemplu, aceasta consemna faptul că în „settembre MCCCCLXXIII”, sultanul „Maumeth Turco havendo mandato grandissima gien-

te în Valachia e credendo quella possedere (Mahomed sultan a poruncit o mare pătrundere în Moldova crezând că o va ocupa)”, dar că „li Velachi valenti strinse li turchi a certi pasi e streti, poi date fra l'horo et tandem fo rotto el campo del Thurco e morti de l'horo più di L millia e fra questi gran quantità de valenthumini (valahii viteji i-au presat pe turci îndeaproape, apoi s-au înfruntat cu ei și au înfrânt tabăra turcilor dintre care au murit mai mult de cincizeci de mii, între care un mare număr de bărbați viteji)” [17, p. 17].

Confruntarea moldo-otomană, datată de cronică anonimă veroneză „în septembrie 1474”, a fost identificată de istoricul Andrei Pippidi, cu intervenția lui Ștefan cel Mare în sprijinul protejatului său, Laiotă Basarab, atacat de Radu cel Frumos cu sprijin turcesc [17, p. 17]. Pentru moment, succesul obținut, cu concursul total al lui Ștefan, i-a permis lui Laiotă Basarab să-și consolideze tronul.

Același izvor înregistrează, de asemenea, pregătirile făcute de Mehmed II la sfârșitul anului 1474 și la începutul anului următor în vederea organizării unei expediții navale. „Maumeth Turcho – susține cronică – fa apparecchiare armata grossissima, se dice de 200 galie e 150 fuste, 100 scarasse e resto parandarie, e questo fu a Constantinopoli e Adrianopoli; fu alla fine de 1474 e principio de MCCCCLXXV; se dice voler uscire contro a Venetiani et chi contra Valachi per la rotta havuta (Mahomed sultan a strâns o armată foarte mare, se vorbește de 200 de galere și 150 de fuste, 100 de scarasse și restul parandarii. Aceasta a fost strânsă la Constantinopol și Adrianopol; era la sfârșitul lui 1474 și la începutul lui 1475. Se spune că vrea să pornească împotriva venețienilor și chiar împotriva românilor pentru înfrângerea suferită)” [17, p. 17].

Informațiile din cronică anonimă veroneză confirmă categoric două știri transmise de autoritățile genoveze din Caffa, potrivit cărora în toamna anului 1474 Ștefan ar fi încheiat pace cu turcii. Prima știre, datată cu 5 septembrie 1474, consemna că „el Valacho, cioe Steffano Vayvoda, che haveva rotto guera col Turcho, viste la guerre fatte novamente fra el re de Polona et lo Ungaro, ha preso accordio et facto pace col Turcho (valahul, anume Ștefan voievod, care a biruit în războiul cu sultanul, văzând noile războaie dintre regele Ungariei și cel al Poloniei, a fost nevoit la o înțelegere și să facă pace cu sultanul)” [18, p. 51]. Cea de-a doua informație de acest tip provine dintr-un raport al consulului Caffei, Antoniotto de Gabella, din 14 septembrie 1474, în care se arată: „Com domino Steffano Vaivoda opperamus fermare pacem con eo (domnul Ștefan voievod a fost silit să încheie pace cu el)” [18, p. 52].

Intrarea lui Ștefan în lupta antiotomană s-a dovedit deosebit de importantă pentru Veneția, care pri-

mea astfel un ajutor nesperat într-un moment extrem de dificil pentru ea tocmai când se vedea atacată de turci în posesiunile sale balcanice. Primul efect pozitiv al acțiunii domnului Moldovei l-a constituit ridicarea de către turci a asediului cetății Scutari (Skodra), posesiune venețiană din Albania atacată în vara anului 1474 [2, p. 358; 3, p. 254, nr. VIII; 19, p. 120]. În august 1474, Süleyman pașa abandona asediul cetății început în iunie, și se îndrepta în fruntea trupelor sale spre Moldova, unde va fi zdrobit la 10 ianuarie 1475, în apropiere de Vaslui.

Înainte de confruntarea cu turcii, la 29 noiembrie 1474, Ștefan îl primea din nou la Vaslui pe Paolo Ognibene, solul venețian care revenea din misiunea sa de pe lângă Uzun-Hassan, pe la Caffa, aducând domnului Moldovei câte o scrisoare de la hanul turcoman și de la consulul genovez din Crimeea [19, p. 76-82]. Printr-o prezentare succintă a evenimentelor, minimalizând eșecul suferit în fața turcilor, hanul îi scrie următoarele lui Ștefan despre confruntarea sa pierdută cu sultanul Mehmed II: „cu vrerea lui și atotputernicia lui Dumnezeu, care ne-a arătat bunătatea sa, am tăiat la început oameni de-ai turcului care au fost hrană pentru săbiile și săgețile noastre. După un timp, turcul a pus pe fugă o mică parte din ai noștri, dar unde pierea unul de-ai mei, din ai lui piereau zece” [21, p. 465-466; 22, p. 122-123, nr. 1]. Totodată, el își exprima hotărârea nestrămutată de a continua lupta în alianță cu puterile creștine, arătând că „într-această vreme o să-mi strâng toți oamenii în stare a purta război, strașnic înarmați, și o să adun toată puterea mea, ca să pornesc spre meleagurile turcului”, insistând ca domnul Moldovei să transmită potențailor creștini decizia sa, subliniind în acest sens că „într-aceea este trebuincios ca aceste pricini voi să le faceți cunoscute aleșilor domni creștini și să le dați știre despre vrerea noastră și să-i îndemnați pe aceia să se gătească și să se hotărască a strânge oaste, și ei înșiși să vină asupra turcului ca prieteni statornici ai noștri din acea parte a Europei, și într-astfel să nevoim a-l scoate pe turc din scaunul lui” [21, p. 465-466; 22, p. 122-123, nr. 1].

Profitând de prezența lui Paolo Ognibene în Moldova, Ștefan l-a rugat să-i caute un medic pentru boala sa de picior, evoluată în urma rănii primite în 1462 la asediul Chilie. Totodată, i-a înmănat o scrisoare adresată papei Sixtus IV, datată 29 noiembrie 1474, prin care se arată gata să lupte cu turcii din toate puterile sale pentru creștinătate, precizând că „quamobrem Sanctitati Vestre certificamus quod nos semper omni cum potentia nostra quam nobis omnipotens Deus attribuit omni cum affectu paratissimi sumus, intendentes pro Christianitate totis nostris viribus debellare (din care pricină dăm de știre Sanctității Voastre

că noi, dimpreună cu toată puterea noastră, pe care atotputernicul Dumnezeu ne-a hărăzit-o, suntem pururi gata a ne război cu toată râvna și îndemnul inimii în folosul creștinătății)” [23, p. 224, nr. CCII; 24, p. 4, nr. XII; 25, p. 318, nr. CXLII; 22, p. 125-126, nr. 3]. Domnul Moldovei îi solicita Suveranului Pontif să intervină pe lângă „alijs potentissimis regibus et principibus (alți puternici regi și principii)” spre „talier adoperaretur ne Christinitas a perfidissimis infidelibus suppeditetur (a nu fi năpădită creștinătatea de ne-trebnicii necredincioși)”, el angajându-se, în schimb, ca „ut et etiam nos solli ymo cum adiutorio eorum principum debellare valeamus (noi nu singuri, ci cu ajutorul acelor principii să ne învrednicim a ne război pentru a-i acorda)” [23, p. 224-225, nr. CCII; 24, p. 4, nr. XII; 25, p. 319, nr. CXLII; 22, p. 125-126, nr. 3].

Totodată, domnul Moldovei nu a scăpat ocazia de a transmite prin intermediul lui Paolo Ognibene autorităților venețiene, respectiv dogelui și Senatului republicii, o scrisoare cu un mesaj, foarte probabil, cu un conținut apropiat de cel adresat Suveranului Pontif [14, p. 108-109]. Faptul este confirmat într-o consemnare a unei dezbateri a Senatului venețian, din 6 martie 1475, dedicată tocmai acestui subiect. În actul emis cu acest prilej se preciza că „s-a întors de la preailustrul domn Uzun-Hassan înțeleptul cetățean și ambasador al nostru, Paolo Ognibene și a ținut drumul după ce a trecut marea, prin Valahia și Moldova, și a dus măritului Ștefan Voievod, domnul Moldovei, scrisoare de la preailustrul domn Uzun, iar cuprinsul ei îl aflați de la însuși acel Paolo. Trimis de voievod a venit la noi cu însărcinarea de a se înfățișa mai târziu la Sfântul Scaun Apostolic spre a arăta gândul și năzuința acestui voievod, decât care mai smerit și mai cucernic, neclintit și neînfricat împotriva vrajmașului comun nu poate a fi” [24, p. 6, nr. XIII; 22, p. 132, 134, nr. 7]. Conținutul mesajului lui Ștefan reiese din răspunsul transmis de autoritățile venețiene. Potrivit deciziei Senatului venețian, autoritățile republicii au hotărât să fie trimis la Ștefan „un curier cu o scrisoare cu acest cuprins: Preailustrului Ștefan voievod, domnul Moldovei. Din scrisoarea voastră, dar cu deosebire din istorisirea chibzuitului ambasador și secretar al nostru, Paolo Ognibene, care, întorcându-se de la preailustrul domn Uzun-Hassan, a aflat de la Excelența Voastră, am cunoscut inimoasa voastră năzuință, smeritul și cucernicul vostru gând de a vă bate neînfricat cu dușmanul și a pune râvnă strașnică și necurmată, după tăria armelor pe care Dumnezeu cel atotputernic v-a dat-o, întru credința sfântă și religia sa” [24, p. 7, nr. XIII; 22, p. 133, 135, nr. 7].

Cunoaștem din *Annali Veneti* redactate de Domenico Malipiero, fapt confirmat și de dezbaterile Senatului venețian din 6 martie 1475, că Paolo Ognibene

se afla la Buda la sfârșitul lunii ianuarie a aceluiași an, când în capitala Ungariei a sosit vestea despre marea victorie de la Vaslui [16, p. 110; 24, p. 7, nr. XIII; 22, p. 133, 135, nr. 7]. La 17 februarie, acesta ajungea cu informația deformată de evidente exagerări la Veneția, unde anunța că Ștefan, respectiv „Valaco, con ajuto del Onghari, Bohemi et Russi, ha rotto 90 000 Turchi, dei quali 40 000 ne è morto e 4 000 è restà presoni; trà i quali e un Bassà é un fio del Turco (Valahul, cu ajutor de la unguri, boemi și ruși a zdrobit 90 000 de turci, dintre care 40 000 au pierit și 4 000, între care un pașă și un fiu al sultanului sunt prinși)” [16, p. 110; 18, p. 84].

Curând sosi în Apus și cunoscuta scrisoare a lui Ștefan, redactată la 25 ianuarie 1475, care clarifica știrile ajunse aici și în care, cu mândria la care îi da dreptul marea sa biruință, domnul Moldovei relatează că în fața agresiunii otomane „am luat sabia în mână și cu ajutorul domnului Dumnezeu nostru atotputernic am mers împotriva dușmanilor creștinătății, i-am biruit și i-am călcat în picioare, și pe toți i-am trecut prin ascuțișul sabiei noastre” [25, p. 321, nr. CXLIII]. Conștient de importanța geopolitică a țării sale, dar și de responsabilitatea ce îi revenea, Ștefan cerea din nou ajutor din Apus, avertizând totodată că „dacă această poartă [a creștinătății], care e țara noastră, va fi pierdută [...] atunci toată creștinătatea va fi în mare primejdie” [25, p. 321, nr. CXLIII].

Versiuni în limba italiană a scrisorii domnitorului Moldovei s-au păstrat la Milano (două exemplare), și la Veneția (un exemplar). O versiune în limba germană, incompletă, se află la Viena. În versiunile păstrate, marea victorie de la Vaslui obținută de Ștefan, precum și solicitările acestuia sunt prezentate în termeni asemănători. În una dintre versiunile de la Milano se consemnează că „noj audendo se armammo tucti et andammo contro di loro con l'aiutorio de dio onipotente noi verso delli Innimici de la Cristianità, vennemmo lor, et socto li nostri piedi li mectemmo et tucti li mectemmo a taglio della spada [...]; de po questo ló infidele Turcho questa cosa odemdo, ci vole reparare con la sua testa et con lo suo pensiero del mese di magio sopra di noj volendo havere questa porta de la cristinità la quale è nel nostro regno [...]. Se questa porta se fosse perduta fino emo harria conturbata tucta cristinità (noi auzind, ne-am înarmat cu toții și am plecat contra lor, cu ajutorul Dumnezeului atotputernic am mers împotriva dușmanilor creștinătății, i-am învins și i-am călcat în picioarele noastre și i-am trecut pe toți prin tăișul spadei [...]; necredinciosul sultan auzind aceasta dorește să se răzbune și să vină în luna mai, cu capul său și cu toată puterea sa, asupra noastră voind să supună această poartă a creștinătății, care este țara noastră [...]. Dar dacă această poartă va fi pierdu-

tă de mine, toată creștinătatea va fi amenințată)” [26, p. 421, nr. I; 27, p. 9, nr. 9].

În a doua versiune de la Milano, se relatează că „nui cum la deffensione de la man cum la spada, et con lo adiuto de meser dominedio le havemo superchiadi et cum li pedi zappadi, et le nostre spade se anno pasudo de loro [...]; et dapoi che questo infidelle Imperador turcho ha sentito questa rotta, el se mette in ordine lui persona cum tuta la soa possanza, et volle nel mexe de mazo proximo vegnir sopra nuy, et pensa de vegnir a tuor el nostro paixe ch'è la porta de tuti i christiani, la qualle porta he questo nostro paixe che dio ne guardi tuta la christianita sel guadagna questa porta, che dio ne guardi, tuta la christianita sara in gran tribulatione (ne-am întârit mâna cu sabia și cu ajutorul domnului Dumnezeu am mers asupra lor și i-am călcat în picioare, iar săbiile noastre i-au străpuns [...]; dar apoi acest necredincios împărat al turcilor auzind despre această înfrângere se pune el însuși în fruntea întregii sale puteri și vrea ca în martie următor să pornească asupra noastră și gândește să vină să ia țara noastră, care este poarta tuturor creștinilor. Dacă această poartă care este țara noastră, de la care toată creștinătatea are de câștigat, va cădea, Dumnezeu să ne păzească, toată creștinătatea va fi în mare restriște)” [26, p. 421-422, nr. I].

În sfârșit, în versiunea de la Veneția arătând că e informat asupra declanșării campaniei turcilor împotriva Moldovei, domnul afirmă că „noi audendo se armamo tucti et andamo contro di loro, con l'ajuto de Dio omnipotente, noi verso delli inimici de la christianita. Vencemo loro, et sotto li nostri piedi li mettemo, et tucti li mettemo a taglio della spada. [...]. Dopo questo lo infedele Turco, questa cosa audendo, ci vole reparare con la sua testa et con lo suo pensiero del mese di Maggio supra di noi, volendo havere questa porta de la christianita, la quale a nel nostro regno, [...]. Et se questa porta se fosse perduta fino a me, havria conturbata tutta christianita (noi auzind, ne-am înarmat cu toții și am mers împotriva lor. Cu ajutorul lui Dumnezeu atotputernicul ne-am dus împotriva dușmanilor creștinătății. I-am biruit și i-am călcat în picioare, și pe toți i-am trecut prin tăișul sabiei. [...]. Ca urmare, necredinciosul sultan auzind acest lucru dorește să se răzbune și să vină în luna mai, cu capul său și cu toată puterea sa, asupra noastră voind să supună această poartă a creștinătății, care este țara noastră [...]. Dar dacă această poartă va fi pierdută de către mine, toată creștinătatea va fi amenințată)” [25, p. 323].

Într-o variantă asemănătoare, chiar dacă într-o formă mult mai succintă sunt prezentate evenimentele și în versiunea germană, în care se relatează: „Da wir das grass Hör sahen, haben wir unns redlich mit unserm Leib und Waffen auffgemacht unt unns wider sy ge-

setzt haben, und, mitt der Hilff des Almechtigen Gots, wyr dieselben unser und der gantzen Christenhayt Vint krefftigckhlichen unerwunden und sy zwstert haben und under Fiessen zwtreten sindt wården (Când am văzut noi așa o oaste mare, ne-am ridicat vitejește, cu trupul nostru și cu armele noastre, și le-am stat împotriva, și, cu ajutorul lui Dumnezeu celui atotputernic, am învins strașnic pe acei dușmani ai noștri și ai Creștinătății întregi, și i-am sfârâmat, și i-am călcat în picioare)” [18, p. 92; 28, p. 171-172, nr. VI].

Autoritățile venețiene erau perfect conștiente de importanța victoriei lui Ștefan pentru situația republicii și de avantajele politice pe care aceasta i le aducea. Însuși Paolo Ognibene sublinia faptul că înfrângerea suferită de turci în Moldova îl va determina pe sultan să-și angajeze toate forțele împotriva lui Ștefan, oferind astfel Veneției un moment de respiro [4, p. 105]. La rândul său, Domenico Malipiero consemna știrea că la 6 aprilie 1475, solul Serenissimei la Poartă, Girolamo Zorzi, informa autoritățile republicii că a primit informația potrivit căreia înfrângerea suferită de forțele lui Mehmed II în Moldova l-a făcut pe sultan mult mai deschis dialogului și negocierilor de pace cu Veneția [16, p. 112; 18, p. 84; 4, p. 105, 140, n. 136].

O întrebare care se naște în acest punct al cercetării este legată de atitudinea Veneției față de Moldova. A fost Serenissima aliata fidelă și sinceră a Principatului Moldovei în această etapă a relațiilor dintre ele? Ceea ce se poate afirma cu certitudine este faptul că, în ciuda promisiunilor făcute, Veneția nu l-a ajutat cu nimic pe Ștefan în faza aceasta a conflictului său cu turcii, la fel cum procedase altădată și cu Uzun-Hassan. În opinia noastră, poziția Serenissimei ar putea fi explicată prin analiza consecințelor acțiunii a doi factori: unul obiectiv, de natură economică; altul subiectiv, de ordin politic. În primul rând, adevărul este că, obligată să cheltuiască circa 1 200 000 ducăți pe an pentru susținerea propriilor operațiuni militare, amenințată cu ruina economică de îndelungatul război cu turcii, Veneția era în imposibilitate de a-l ajuta eficient pe domnul Moldovei. Din punct de vedere politic, pentru Veneția acțiunea lui Ștefan era importantă atâta timp cât diversiunea întreținută de el la Dunăre l-ar fi determinat pe sultan să accepte o pace onorabilă pentru republică, în condițiile în care obținerea victoriei devenise imposibilă [4, p. 105-106; 7, p. 53].

Pentru a-și atinge scopurile, republica lagunelor era dispusă să-și sacrifice, chiar să-și trădeze, toți aliații, între care se număra și Ștefan. În ciuda celor care, invocând intrarea lui în război, căutau să împiedice deschiderea tratativelor cu turcii, autoritățile venețiene acceptau propunerea făcută încă la 6 ianuarie 1475 de sultan, prin solul său la Veneția, pentru începerea acestora.

Astfel că, chiar în momentele în care îi scriau lui Ștefan epistola din 6 martie 1475, acestea demaraseră tratative cu turcii, care se vor prelungi în vara aceluiași an, când vor fi întrerupte deoarece oferta făcută de sultan pentru încheierea păcii nu a mulțumit conducerea Veneției.

Considerații finale. În deceniul opt al secolului al XV-lea, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, între Moldova și Veneția au fost stabilite legături politice. Relațiile moldo-venețiene din această epocă, care au debutat prin anul 1472, au avut un caracter conjunctural. Ele au fost determinate de angajarea celor două state în lupta antiotomană: Veneția din 1463, Moldova din 1473. Veneția, înfrântă decisiv în anul 1470, când a pierdut Eubeea (Negroponte), s-a văzut obligată la o defensivă continuă în Marea Adriatică în fața turcilor. Atragerea lui Ștefan cel Mare în lupta antiotomană putea constitui un factor care să-l determine pe Mehmed II să încheie cu Serenissima un tratat cât mai avantajos acesteia. Prin relațiile cu Veneția, Ștefan cel Mare urmărea să își asigure un sprijin extern eficient în lupta antiotomană.

BIBLIOGRAFIE

1. Iorga N. Noi descoperiri privitoare la istoria românilor. În: *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, s. III, t. XIX, București, 1937.
2. Iorga N. Venise dans la mer Noire; III. Origine des relations avec Étienne-le-Grand, prince de Moldavie, et milieu politique de ces relations. În: *Académie Roumaine. Bulletin de la Section Historique*, II, 1914, p. 2-4.
3. Iorga N. Veneția în Marea Neagră. III. Originea legăturilor cu Ștefan cel Mare și mediul politic al dezvoltării lor. În: N. Iorga, *Studii asupra Evului Mediu românesc*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.
4. Denize E. Țările Române și Veneția. Relații politice (1441–1541). De la Iancu de Hunedoara la Petru Rareș. București: Albatros, 1995. 233 p.
5. Mărculeț V. Relațiile Imperiului Bizantin și ale republicilor maritime italiene cu Țările Române până în secolul al XV-lea. Brăila: Sfântul Ierarh Nicolae, 2013. 262 p.
6. Papacostea Ș. Venise et les Pays Roumains au Moyen Age. În: Ș. Papacostea. *Mer Noire carrefour des grandes routes intercontinentales 1204–1453*. București: Institutul Cultural Român, 2006.
7. Denize E. Ștefan cel Mare. Dimensiunea internațională a domniei. Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2004. 180 p.
8. Cristea Ov. Aceste domn de la miazănoapte. Ștefan cel Mare în documente inedite venețiene. București: Corint, 2004. 183 p.
9. Căzan Il. Dușmani de temut – aliați de nădejde. Țările Române în epoca lui Ștefan cel Mare în contextul politicii central-europene. București: Minerva, 2004. 175 p.
10. Papacostea Ș. Ștefan cel Mare domn al Moldovei. 1457-1504. București: Corint, 2003. 81 p.
11. Cornet, E. *Le guerre dei Veneti nell' Asia. 1470–1474*. Vienna: Libreria Tendler & Comp., 1856. 133 p.
12. Iorga N. *Istoria lui Ștefan cel Mare*. București: Editura Militară, 1985. 272 p.
13. Decei A. Din trecutul comun româno-iranian. În: A. Decei. *Relații româno-orientale*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.
14. Gorovei S. Șt., Székely M. M. *Princeps omni laude maior*. O istorie a lui Ștefan cel Mare. Sfânta Mănăstire Putna, 2005, 629 p. + 59 fig.
15. Denize E. Românii între Leu și Semilună. Războaiele turco-venețiene și influența lor asupra Țărilor Române (secolele XV–XVI). Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2003. 168 p.
16. Malipiero, D. *Annali Veneti dall'anno 1457 al 1500 del senatore Domenico Malipiero ordinate e abbreviate dal senatore Francesco Longo, parte I^a e II^a degli Annali (Guerre co' Turchi – Guerre d' Italia)*. În: *Archivio Storico Italiano*, VII, 1843, I.
17. Pippidi A. Noi izvoare italiene despre Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare. În: *Studii și Materiale de Istorie Medie*, XX, 2002.
18. Iorga N. Acte și fragmente cu privire la istoria românilor, adunate din depozitele de manuscrise ale Apusului, vol. III. București: Imprimeria Statului, 1897, 107 + V p.
19. Gorovei S. Șt. Cronologii controversate în istoria lui Ștefan cel Mare. Observații asupra izvoarelor. În: *Analele Putnei*, III, 2007.
20. Decei A. *Istoria Imperiului Otoman până la 1656*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1978. 412 p.
21. Esarcu C. Scrisoarea inedită a șahului Persiei Uzun-Hasan către Ștefan cel Mare, 1474. În: *Columna lui Traian*, VII, 1876, 10.
22. Neagoe M., Gușu Ol., Guboglu M., Constantinescu R., Vlad C. Războieni. Cinci sute de ani de la campania din 1476. Monografie și culegere de texte. București, 1977, 351 p. + 1 h.
23. Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, culese, adnotate și publicate de Nic. Densușianu, vol. II, partea 2: 1451-1510. București: Stabilimentul Grafic I.V. Socecu, 1891, XLVIII + 889 p.
24. Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, vol. VIII: 1376-1650. București: Stabilimentul Grafic I.V. Socecu, 1894, XLVIII + 540 p.
25. Bogdan I. Documentele lui Ștefan cel Mare, vol. II. Hrisoave și cărți domnești 1493–1503, tractate, acte omagiale, solii, privilegii comerciale, salv-conducte, scrisori, 1457–1503. București: Atelierele Grafice Socec & Co., Societate Anonimă, 1913, XXI + 611 p.
26. Esarcu C. Documente inedite din Biblioteca Ambrosiană de la Milan, referitoare la victoria lui Ștefan cel Mare de la Racova 1475. În: *Columna lui Traian*, VII, 1876, 9.
27. Veress A. *Acta et Epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, vol. I: 1468-1540. Kolozsvár, 1914. 343 p.
28. Iorga N. Scrisori de boieri. Scrisori de domni. Vălenii de Munte: Așezământul tipografic „Datina Românească”, 1925. 344 p.